

26.-27. Mart/March 2021.

LJUDSKE SLOBODE I PRAVA, DEMOKRATIJA I BEZBEDNOSNI RIZICI I PRETNJE-SAVREMENI ASPEKT

(Pozivni referat)

Prof. dr Atanas Kozarev, Skopje

Prof.dr Ferdinand Odzakov

M-r Milan Stefanovski

Pregledni članak

Sažetak: U proteklim decenijama u postsocijalističkim državama dogodile su se temeljne tranzicijske promene u: ekonomskom sistemu, političkoj, kulturološkoj, umetničkoj i socijalnoj sferi, kao i u sveukupnom društvenom sistemu. Naučno-tehnološki razvoj na površinu je izbacio nova otkrića digitalnog sveta pretvarajući isti u globalno digitalno društvo. Paralelno s ovim razvojem, pojavile su se "bolesti" savremenog načina života: erozija porodice kao osnovne ćelije preko pojave fenomena "praznih gnezda", erozija morala, etike, dostojanstva čoveka, ali i drugih izazova po čovečanstvo. Ratovi kao pretnja po mir i bezbednost zamenjeni su novim bezbednosnim rizicima i pretnjama. Vrednost čoveka i njegovih sloboda i prava sukobili su se sa protivpravnim aktivnostima kriminalnih organizacija koje su pokazale supranacionalnu dimenziju. U ovom radu nastoji se da se objasni veza između ljudskih sloboda i prava, razvoja demokratije i bezbednosnih rizika i pretnji koji se ugrožavaju kroz jedan savremeni kontekst.

Ključne reči: pravda, istina, Evropska unija, kriminal, sigurnost.

HUMAN FREEDOMS AND RIGHTS, DEMOCRACY AND SECURITY RISKS AND THREATS-CONTEMPORARY ASPECT

Abstract: In recent decades, fundamental transition changes have taken place in post-socialist countries in the economic system, political, cultural, artistic and social spheres, as well as in the overall social system. Scientific and technological development has brought new discoveries to the global digital society. In parallel with this development, the "diseases" of the modern way of life have emerged: the erosion of the family as a basic cell through the emergence of the phenomenon of "empty nests", erosion of morals, ethics, human dignity, but also other challenges to humanity. Wars as a threat to peace and security have been replaced by new security risks and threats. The value of man and his freedoms and rights clashed with the illegal activities of criminal organizations that showed a supranational dimension. This paper seeks to explain the connection between human freedoms and rights, the development of democracy and security risks and threats that are threatened through a contemporary context.

Keywords: justice, truth, European Union, crime, security.

26.-27. Mart/March 2021.

1. Ljudske slobode i prava u tranzicijskim državama i njihova razvojna dimenzija

Ljudske slobode i prava su jedno od najvažnijih dostignuća i vrednosti pososocijalističkih država, a naše makedonsko društvo sa tranzicijskim karakterom se u svojim ustavnim temeljima bazira na ovom savremenom konceptu. Prema V. Mukoskoj-Čingo⁵⁰, “radikalne promene u makedonskom društvu i državi, koje je zahvatio proces demokratizacije, nisu se mogle zamisliti bez reafirmacije univerzalnih vrednosti kao putokaza ovog što sledi kao proces konstitucionalizacije njenog ustavnog poretka, države i vlasti. Shodno tome, reafirmacija ovih univerzalnih vrednosti bila je nasušna potreba sa aspekta konstitucionalizma kao antipoda monizma i centralističkog poretka vlasti. Univerzalne vrednosti kao metappravna dimenzija, pored vladavine prava, nametnule su se kao potreba vremena i duha vremena u kome živimo.” Brojni faktori utiču na ovaj dinamičan proces. Globalizacija i njeni finalni proizvodi ostvarili su višekratni uticaj. Jačanje liberalizma u uslovima savremenog i dinamičnog sveta, bez ikakve sumnje je dovelo do implementacije demokratskih vrednosti u bivšim komunističkim društvima, kao determinante razvoja. “Ako se pogleda istorija ili karta savremenih političkih poredaka i procesa, primetiće se da je proces demokratizacije širom sveta ostvario značajan napredak. Nikada ovaj svet nije imao toliko konstituiranih demokratskih poredaka i toliko širok i intenzivan proces demokratizacije kao što je to danas.”⁵¹

“Zaštita ljudskih prava, u tom pravcu, postala je jedna od najosetljivijih i najdebatiranih tema”,⁵² a “shodno tome možemo zaključiti da je globalizacija, mač sa dve oštrice za bezbednost”. Prema podacima World Economic Forum Global Risks, 2019-2020 godine⁵³, makroekonomski rizici dobijaju na značaju 2018 godine. Poslednji izveštaji Međunarodnog Monetarnog Fonda (MMF), indiciraju na postepeno opadanje ekonomije na globalnom nivou. To je rezultat naprednih ekonomija, ali projekcije pokazuju postepeni pad ekonomije Kine, od rasta od 6.6 % u 2018, 6.2% u tekućoj 2019, do 5.8 % u 2022, što prouzrokuje zabrinutost. Geopolitičke i geoekonomske tenzije posebno su prisutne kod velikih sila i predstavljaju veliki bezbednosni rizik u današnje vreme. Svet je ušao u period divergencije, koji je sledbenik perioda globalizacije, u kome je došlo do jačanja ekonomija na globalnom nivou. Rekonfiguracija međusobnih relacija izraženo integrisanih zemalja predstavlja ranjivost i potencijalni rizik. Rezultat je: nemogućnost ostvarivanja kolektivnog progressa u odnosu na brojne globalne izazove. Tenzija između globalizacije svetske ekonomije s jedne strane, i rast nacionalizma kod svetskih političara sa druge strane, predstavlja rizik koji se produbljuje konstantno. U ovim složenim društvenim uslovima implementacija ljudskih sloboda i prava nasuprot njihove gole deklaracije, pokazuje realan sukob između normativnog i faktičkog. Brojne presude Evropskog suda za ljudska prava pokazuju trulost sistema i sistemskih pukotina koje dovode do erozije sloboda i prava čoveka i primene zakona u praksi. Naime, “pozitivno pravo raspolaze sa dubokim socijalnim supstratom i neraskidivim vezama sa društvenim okruženjem, njegova normativna konfiguracija izložena najrazličitijim društvenim uticajima odslikava realna stanja i probleme i pri tome oblikuje pravne okvire, u kojima treba uspešno

⁵⁰ Mukoska-Čingo V., Univerzalne vrednosti, Godišnjik Pravnog fakulteta “Justinijan Prvi”, Skopje, 2006 godina, str. 305.

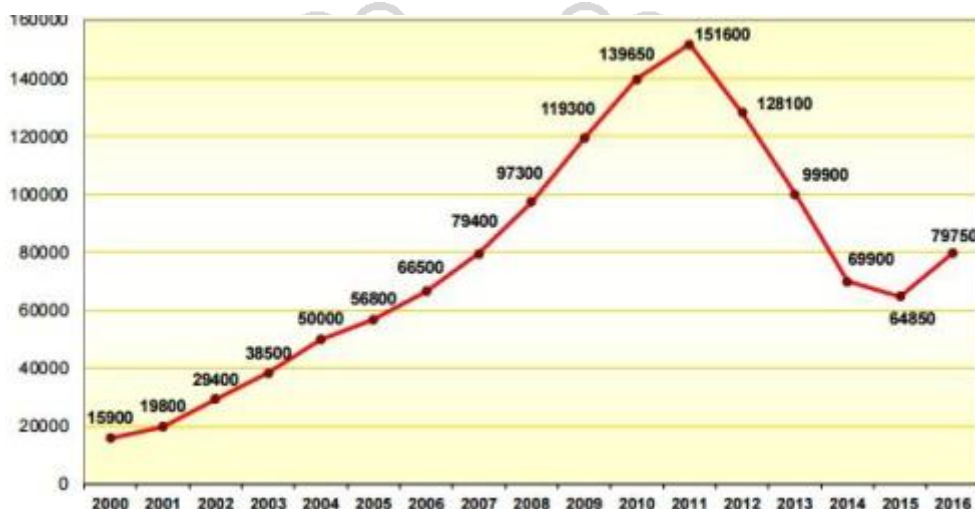
⁵¹ Vasović V., Savremene demokratije I, Beograd, 2006 godina, str. 19.

⁵² Hadži-Janev M., Kozarev A., Zaštita prava na život viđeno preko prakcije Evropskog suda za ljudska prava, Zbornik radova međunarodne naučne i stručne konferencije - Reforme bezbednosnog sektora Republike Makedonije i njihov uticaj na borbu protiv kriminaliteta, Evropski Univerzitet, Европски универзитет - Republika Makedonija, Skopje, 15.09.2012 godina, str. 231-241.

⁵³ <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>, 27.01.2021 godina.

26.-27. Mart/March 2021.

uklopiti tokove i sadržine složenog društvenog života..⁵⁴ Statistički podaci u istaživačkom periodu 2000-2016 godine, pokazuju da je najveći broj žalbi podnešeno 2013 godine (535), a najmanji broj 2016 godine (340). Ukupno, 2016 godine, 53.500 aplikacija je raspoređeno u sudskim formacijama, što predstavlja povećanje za 325 u poređenju sa 2015 godinom (kada je imalo 40.550 aplikacija). Od njih, 27.300 aplikacija su bile identifikovane kao predmeti raspoređeni kod pojedinačnih sudija (smanjenje od 1% u odnosu na 2015), a 26.200 su bile identifikovane kao predmeti raspoređeni kod saveta ili komiteta (povećanje od 100%),⁵⁵ kao što može biti prikazano grafički:

Grafikon br.1: Aktivni predmeti pred sudskim formacijama na nivou Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), Godišnji izveštaj za rad Vladinog agenta za 2016 godinu.

Ljudske slobode i prava kao ustavna materija sa nacionalnom i globalnom zaštitom imaju svoja razvojnu dinamiku sa svom složenošću u tom pravcu. Potrebno je ulagati više u razvoj svesti i kulture o njihovoj vrednosti i poštovanju, sa posebnim osvrtom na institucionalnu zaštitu (pre svega sudsku). Dosadašnja praksa u ovoj oblasti pokazuje postojanje tendencije ostvarivanja njihove zaštite kako na nacionalnom, tako i na nadnacionalnom nivou.

2. Demokratija bezbednosni rizici i pretnje

Demokratske vrednosti imaju senzibilnu prirodu i zato je njihova zaštita od strategijskog značaja. "Povećanjem diferencijacije u normativnom sistemu i proširenjem lepeze interesa, vrednosti postaju sve apstraktnije da bi na taj način obuhvatile još više i i još raznovidnije sadržaje, čak i po cenu toga da te iste vrednosti postanu još više neopredeljenije."⁵⁶

⁵⁴ Zlatkova B., Sociološki aspekti fenomena prirodnog prava i pozitivnog prava i njihovih međusobnih odnosa. Zbornik radova - Evrointegracija ideje, stanja, realizacija, Pravni fakultet Justinijan Prvi, Skopje, 2002 godina, str. 487-488. (Pozitivno pravo je produkt socijalnog života, ali i konkretna čovekova potreba stavljena u funkciju društva kao pravna vizura složene društvene realnosti, kao pravni okvir u kome treba uklopiti i kanalizirati tokove društvenog života. Kao takvo, pozitivno pravo ima duboku socijalnu pozadinu i neraskinjivu povezanost sa socijalnim realitetom, što inače predstavlja njegov životni eliksir, iz koga crpi sopstvenu životnu energiju, da bi egzistiralo kao važeće de lege lata pravo date društvene zajednice, njegove opte i apstraktne regule su emergencija socijalne supstance, artikulirane kroz normativnu građu pozitivnih sadržina, dosledno pravnoj logici i tehnici).

⁵⁵ Godišnji izveštaj za 2016 godina, str.6

⁵⁶ Pusić E., Društvena regulacija, Zagreb, 1989 godina, str. 198.

26.-27. Mart/March 2021.

Demokratizacija društva neminovno dovodi i do demokratizacije institucija sistema. Stari autoritativni elementi sistema su poslani u podrum istorije. Međutim, relikti ovih elemenata latentno egzistiraju i u novim demokratiziranim institucijama i oni u velikoj meri ugrožavaju demokratski razvoj institucija i društva. Postoje brojni izazovi i pretnje po demokratiju i to najrazličitijih vidova i stepena. Zbog toga neki teoretišari navode da je "demokratija daleko od toga da bude sigurna u svojim osnovama i praksi i da će se ona (demokratija) suošavati sa izazovima bez presedana. Njena budućnost će biti uzbudljiva, neodređena i veoma nesigurna."⁵⁷

U demokratskim sistemima, vlast se odlikuje pre svega atributima legalna i legitimna.. Naime, "svaki politički poredak i svaka vladajuća grupa ima želju da poseduje politički legitimitet u državi";⁵⁸ dok su "legitimne političke institucije i vlast su zakoniti (legalni) u jednom "višem" smislu, nego što je to slučaj sa pravnom zakonitošću. Znači, ukoliko vlast želi da nosi epitet legitimna, ona mora poštovati ne samo zakone pozitivnog prava (ne možemo govoriti da u državi postoje legitimni nosioci vlasti ukoliko se u njoj mogu sresti stanja anarhijskog i samovoljnog političkog delovanja), već se mora i pokoravati nekim višim principima ili proceduralnim pravilima društva."⁵⁹ Ti principi podrazumevaju jasnu distinkciju između legitimiteta i autoriteta, posebno onog negativnog.. Oni izražavaju odnos građana prema institucijama i njihovog poverenja u njih. U filozofskom smislu još odavno se definiiraju nekoliko modela o održljivosti jednog legitimnog političkog sistema:

Prvi način je isključivo preko unutrašnjih želja, i to:

- A) afektivno, odnosno bazirano na emocionalnoj posvećenosti;
- B) vrednosno racionalno, odnosno na osnovu poverenja u poredak kao izraza najviših moralnih, estetskih ili nekih drugih vrednosti i
- C) religiozno, odnosno na osnovu vere da spasenje naroda zavisi od održanja poretka.

2. Drugi način je na osnovu očekivanja specifičnih vanjskih posledica, odnosno korišćenja određenih prednosti koje konkretnu situaciju stvaraju u sopstvenom interesu.⁶⁰

Pritom je potrebno navesti da se "tranzicija u demokratiji može rasčlaniti na tri važna aspekta i to: izgradnja demokratskih političkih institucija, formiranje demokratskih političkih aktera i izgradnja sociokulturnih okvirnih uslova za demokratiju. I pored toga što su važna sva tri nabrojena aspekta, autor naglašava da uspostavljanje stabilne demokratije zahteva i stvaranje primernog društveno-kulturnog okvira, koji je ostvarljiv na duži period. Najvažniji elementi tog okvira jesu civilno društvo, javnost i demokratska politička struktura. Civilno društvo se konstituiše razvojem države na nezavisne građanske asocijacije, koje stvaraju slobodan prostor nenasilnoj i civilizovanoj interakciji između individue i grupe."⁶¹ "Uloga grupa civilnog društva sastoji se u posredovanju između šireg društva i institucija odbrane za pitanja o bezbednosti."⁶²

⁵⁷ Schmitter Ph. C., Dangers and Dilemmas of Democracy, Journal of Democracy, 1994 y.

⁵⁸ Podunavac M., Legitimitet, Enciklopedija političke culture, Beograd, 1993 godina, str. 594.

⁵⁹ Klimovski S., Politika i institucije, Skopje, 2000 godine, str. 67.

⁶⁰ Žižić M., Legitimitet i legalitet prava, Pravni život, Beograd, 1995 godina, str. 903.

⁶¹ Zakošek N., Pravna država i demokracija u postsicijalizmu, Zagreb, 1997 godina, str. 79.

⁶² Pju M., Građansko društvo i sektor bezbednosti: <http://www.ccmr-bg-org/>

26.-27. Mart/March 2021.

Uticaj globalizacije na demokratiju i bezbednost je evidentan i nije bez posledica. Potreba od prilagođavanja bezbednosnih službi promenama koje je postavila globalizacija, nasuprot njihovom opredeljenju za demokratičnost u funkcionisanju, primetna je u nekoliko pravaca. Tako na primer, globalizacija je intenzivirala dinamiku u domenu obaveštajnog rada, izgradnju adekvatnih strategija i doktrina, personalnu politiku (napredovanje i adekvatna edukacija i potrebu za razvoj inter-resorskih veština), servisnu podršku bezbednosnog sektora (u informatičkom i logičkom smislu) i naravno, u domenu komunikacija. Uspeh u prilagođavanju ovim dinamikama koje su determinisane od globalizacije i tehničko-tehnološkog razvoja koji se paralelno s njom odvija u kumulativnom smislu, nedvosmisleno determinira uspeh u rukovođenju, komandovanju i kontroli bezbednosnog sektora.⁶³ Reforma sudskog sistema kao glavna pretpostavka za konstitisanje demokratske pravne države mora polaziti od uvažavanja nekoliko osnovnih postulata koji određuju položaj i ulogu suda kao institucije pravde i zaštite ljudskih sloboda i prava: sistemski - ostvarivanje načela podele vlasti; legislativni - postavljanje ustavnog i legislativnog okvira njegovog funkcionisanja na ramništu evropskih standarda o nezavisnom, nepristrasnom i efikasnom sudstvu i konzistentnom pravnom sistemu; institucionalni - stvaranje stabilnih, visokoprofesionalnih i autoritativnih institucija; i personalni - najviši moralni i ljudski integritet, nezavisnost i dostojanstvo nosioca sudskih funkcija⁶⁴.

3. Bezbednosni rizici i pretnje u savremenom svetu

Savremeni bezbednosni izazovi, rizici i pretnje uslovljeni su sve izraženijim razlikama u globalnom svetu. Naime, savremeni svet baš zbog ovih uslova sve više je opterećen sa puno neizvesnosti, s tim što je njegovo glavno obeležje u oblasti bezbednosti to što se smanjuje opasnost od tradicionalnih vojnih sukoba i direktnog konfrontiranja velikih sila. Nove bezbednosne paradigme usmeravaju se ka mnoštvu novih nevojnih izazova, rizika i pretnji.

U okvirima globalnih bezbednosnih rizika i pretnji, važno je navesti da između njih postoji povezanost i uzročno-posledična uslovljenost. Tako na primer, jedna aktuelna pojava kao što je migrantska kriza prouzrokovana je vojnim sukobima i pojedinim regionima u svetu, ali i od loših ekonomskih uslova za život, niskog nivoa ljudske egzistencije u tim državama. Isto tako, ulaz migranata u evropske države povezuje se sa njihovim ekonomijama, s faktorom radne snage, održavanja proizvodstvenih procesa itd. Živimo u vreme u kome se dešavaju značajni događaji u međunarodnim odnosima. Pojedini autori govore o novim, višekratnim pritiscima koji se vrše nad društvima, kao i različni raskoli: regionalna rivalstva i antagonizmi, etnički, verski, secesionistički, ekonomski, demografski i ekološki sukobi. Netradicionalna bezbednosna pitanja, suštinski različna, imaju i neke zajedničke elemente:

1. više nisu državno orijentisani (ne javljaju se isključivo kao posledica akcija država), već mogu nastati i kao posledica delovanja različitih faktora, koji mogu biti državnog i nedržavnog karaktera;

⁶³ Vidi opširnije u: Wolf, Martin, Why Globalization Works, New Haven, CT: Yale University Press, 2004, str. 173-212.

⁶⁴ Kambovski V., Pravo na sudsku zaštitu ljudskih prava i pretpostavke njegovog ostvarivanja, Zbornik sa naučne i stručne rasprave, MANU, Skopje, 2014 godina, str. 7.

26.-27. Mart/March 2021.

2.ne nastaju na tačno određenom mestu, već su prošireni multidimenzionalnim i multidirektnim opasnostima, zbog čega se moraju posmatrati generalno, parcijalno i teritorijalno;

3. ne mogu se rešiti samo upotrebom tradicionalnih vojnih, već i nevojnih sredstava.⁶⁵

Trend globalizacije u svetu, pored prednosti, doneo je i pretnje, prouzrokovane najviše produbljivanjem jaza između bogatih i siromašnih i internacionalizacijom određenih opasnosti, od kojih su najekstremnije međunarodni terorizam i organizovani kriminal. Uz njih, u ekspanziji su i ilegalna migracija i ilegalna trgovina drogom, oružje, ljudima i stratejskim materijalima. Isto tako, povećana je i opasnost od upotrebe oružja za masovno unistenje koje je zabranjeno prema međunarodnom pravu.⁶⁶

Kao rezultat ovog novog nastalog stanja na Zapadnom Balkanu, bezbednosne pretnje evouliraju i dobijaju novu formu. U isto vreme, novoformirane države nisu sposobne da formiraju bezbednosne sisteme koji će se uspešno spravljati sa pretnjama. U protekle dve decenije, fokus na bezbednost i odbranu bio je usmeren ka stvaranju odbranbenog sistema koji će sačuvati suverenitet pri odvajanju od bivše države, a u isto vreme i ostvarivanje nacionalnih interesa. Ovakvo stanje čini države Zapadnog Balkana posebno ranjivim na: oružane pobune, organizovani kriminal, korupcija i terorizam. Svaka od ovih pretnji vuče duboke korene od istorije postojanja Balkanskih država. Iste ove pretnje kroz vreme dobijaju drugu formu i predstavljaju ozbiljnu pretnju za demokratski razvoj država Zapadnog Balkana. Sukob nacionalnih interesa, oružani konflikt, reformulisanje političkog uređenja, socio-ekonomski razvoj i/ili zaostajanje, socijalna previranja i neslaganja, demografske promene u protekle dve decenije napravili su da korupcija bude jedna od glavnih bezbednosnih pretnji na Zapadnom Balkanu. Ovo su elementi koji deluju izuzetno deluju na bezbednosne sisteme država Zapadnog Balkana u borbi protiv korupcije.⁶⁷

Organizovani kriminal predstavlja realnu pretnju zato što je region prošao dve decenije sa političkom nestabilnošću i etničkim konfliktom koji su osnova za kreiranje plodnog tla za nelegalnu trgovinu. Posebno zato što nelegalna trgovina nalazi posebno mesto u vreme oružanog konflikta, gde organizovani kriminal ima zajednički interes sa protivnicima konflikta u ostvarivanju ciljeva. Geografski položaj Zapadnog Balkana, koji predstavlja ulazna vrata prema i sa Bliskog Istoka, omogućuje da organizovani kriminal učvrsti korene na Zapadnom Balkanu.⁶⁸

Danas, "bezbednosna agenda povezana sa ekonomijom i sa konfliktima oko (državnih) resursa i identiteta grupa, postaje sve prisutnija u svakodnevnim problemima. Nasilje, organizovani kriminal, trgovija ljudima, bolesti, ekstremno siromaštvo i zagađivanje okoline (prirodni resursi) doveli su do maltretiranja velikog broja ljudi, do kontinuiranih konflikata, do postojanja teritorija koje se nalaze van državne kontrole, do kolapsa država, kao i do pojave terorizma. Ukratko, međuzavisnost sveta donosi sa sobom povećanu brigu za bezbednost šireg spektra društvenih grupa zbog postojanja proširenog spektra pretnji. Imajući u vidu da se ove

⁶⁵ <file:///C:/Users/Pc/Desktop/Globalna-bezbednost-Priručnik.pdf>, 05.01.2021 година.

⁶⁶ Nacionalna koncepcija za bezbednost i odbranu, Skopje, 2003 godina, str. 3.

⁶⁷ UNODC, Corruption in the Western Balkans, 2011 Vienna.

⁶⁸ Milošević M., Trivan D., Bezbednosni rizici i pretnje u regionu Zapadnog Balkana, Zbornik radova: Balkan-Bezbednosni izazov za Evropu i Međunarodnu zajednicu, 2010 Ohrid, str.95.

26.-27. Mart/March 2021.

nove bezbednosne pretnje ne mogu rešavati klasičnim metodama, sve više preovladava mišljenje da se bezbednosna pitanja mogu rešavati i u kontekstu ekonomskog razvoja.⁶⁹

“Globalne kompjuterske mreže stvorile su mogućnost za nove oblike kriminala. Pojavili su se posebni, sofisticirani, prodorni, tehnički potkovani, beskrupulozni, ponekad osvetoljubivi pojedinci kojima se teško možemo suprotstaviti, a još ih teže možemo zaustaviti. Oni često žele publicitet da bi bili poznati. Lako se kreću kroz sajber prostor gde se osećaju kao kod kuće, pa ih zato nije lako identifikovati. Aktivnosti su im olakšane zahvaljujući ogromnosti i javnosti Interneta. Posledice od elektronskog kriminala ili takozvanih virusa, crva ili trojanaca su velike.”⁷⁰

Bez ikakve sumnje, lista bezbednosnih rizika i pretnji biće nadopunjavana novim opasnijim i složenijim manifestnim pojavama s kojima se ugrožava humana, nacionalna i globalna bezbednost. Kao nikada dosad, države su ispravljene pred izazovom da ostvaruju intenzivnu međunarodnu saradnju na polju spravljanja sa savremenim bezbednosnim rizicima i pretnjama. U Republici Severnoj Makedoniji čvrsto je definisana politička volja i javna svest o intenzivnoj i kontinuiranoj borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. U ovom kontekstu prave se naponi, u saradnji i sa podrškom međunarodnim i evropskim institucijama, za razvoj efikasnog pravnog okvira i uspostavljanje specijaliziranih institucija za suzbijanje ove vrste kriminala, kao i za bržu i efikasniju razmenu informaciju na bilateralnoj i multilateralnoj osnovi, što je od posebnog značaja.

Shodno navedenom, ulaganja u ovoj oblasti trebaju prevazići svakodnevne deklaracije, pri čemu se vlade trebaju fokusirati na konkretnu realizaciju donešenih stratejskih dokumenata.

Zaključak

Savremeni čovek i savremene države su suočeni sa savremenim, sofisticiranim rizicima i pretnjama. Njihov se katalog svakodnevno menja, a time i izazov da se preuzmu ozbiljne mere, da bi se pre svega, preventivno delovalo. Oni predstavljaju promenjive, dinamične, asimetrične i kompleksne bezbednosne pojave koje nadmašuju mogućnosti efikasnog odgovora i zaštite samo jedne države ili jedne institucije. Ljudske slobode i prava se dovode pod pitanje tamo gde je demokratija formalna imenica u nacionalnim dokumentima i strategijama. One su posebno ugrožene u uslovima izraženih i aktuelnih bezbednosnih rizika i pretnji imajući u vidu da ne postoji zemlja koja je imuna na štetne posledice savremenih bezbednosnih rizika i pretnji. Visoki nivo kriminalne aktivnosti utiče na veliki broj aspekata svakodnevnog života, ekonomski razvoj i sigurnost svakog društva.

Borba protiv transnacionalnog organizovanog kriminala je izazov 21.veka i njegov se uticaj nameće u svim sferama društva. Da bi ova borba bila uspešna i efikasna, neophodan je ozbiljan pristup od strane svih institucija nadležnih za sprovođenje zakona.

⁶⁹ Đurđević-Lukić S., Povezanost bezbednosti i razvoja: novi concept i praksa međunarodnih organizacija, Ekonomija i bezbednost, Centar za civilnovojne odnose, Beograd, 2009 godina, str. 19.

⁷⁰ Božinovski M., Kompjuterski kriminalitet i implikacije na rad savremenih korporacija, Zbornik radova sa Četvrte međunarodne naučne i stručne konferencije: Integrirana korporativna bezbednost i digitalne transformacije – izazov za akademsku zajednicu i moderne korporacije, Skopje, 2018 godina, str.264

Literatura

1. Mukoska-Čingo V., Univerzalne vrednosti, Godišnik Pravnog fakulteta "Justinijan Prvi", Skopje, 2006 godina.
2. Vasović V., Savremen demokratije I, Beograd, 2006 godina.
3. Hadži-Janev M., Kozarev A., Zaštita prava na život viđeno preko prakse Evropskog suda za ljudska prava, Zbornik radova sa međunarodne naučne i stručne konferencije, -Reforme bezbednosnog sektora u Republici Makedoniji i njihov uticaj na borbu protiv organizovanog kriminaliteta, Evropski Univerzitet - Republika Makedonija, Skopje, 15.09.2012 godina.
4. Zlatkova B., Sociološki aspekti fenomena prirodnog prava i pozitivnog prava i njihovi međusobni odnosi, Zbornik radova - Evrointegracija - ideje, stanja, realizacija, Pravni fakultet Justinijan Prvi, Skopje, 2002 godina.
5. Pusić E., Društvena regulacija, Zagreb, 1989 godina.
6. Schmitter Ph. C., Dangers and Dilemmas of Democracy, Journal of Democracy, 1994 y.
7. Podunavac M., Legitimitet, Enciklopedija političke kulture, Beograd, 1993 godina.
8. Klimovski S., Politika i institucije, Skopje, 2000 godina.
9. Žižić M., Legitimitet i legalitet prava, Pravni život, Beograd, 1995 godina.
10. Zakošek N., Pravna država i demokracija u postsocijalizmu, Zagreb, 1997 godina.
11. Pju M., Građansko društvo i sektor bezbednosti: <http://www.ccmr-bg.-org/>
12. Wolf, Martin, Why Globalization Works, New Haven, CT: Yale University Press, 2004 y.
13. Kambovski V., Pravo sudske zaštite ljudskih prava i pretpostavke za njegovo ostvarivanje, Zbornik sa naučne i stručne rasprave, MANU, Skopje, 2014 godina.
14. Nacionalna koncepcija za bezbednost i odbranu, Skopje, 2003 godina.
15. UNODC, Corruption in the Western Balkans, 2011 Vienna.
16. Milošević M., Trivan D., , Bezbednosni rizici i pretnje u regionu Zapadnog Balkna, Zbornik radova: Balkan bezbednosni izazov za Evropu i Međunarodnu zajednicu, Ohrid, 2010 godina.
17. Đurđević-Lukić S., Povezanost bezbednosti i razvoja: novi koncept i praksa međunarodnih organizacija, Ekonomija i bezbednost, Centar za civilnovojne odnose, Beograd, 2009 godina.
18. Božinovski M., Kompjuterski kriminalitet i implikacije na rad savremenih korporacija, Zbornik radova sa Četvrte međunarodne naučne i stručne konferencije: Integrirana korporativna bezbednost i digitalne transformacije –izazov za akademsku zajednicu i moderne korporacije, Skopje, 2018 godine.

<https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>, 27.10.2020 godine.
<file:///C:/Users/Pc/Desktop/Globalna-bezbednost-Prirucnik.pdf>, 05.10.2020 godine.